

A bűvös jel

Rok Arih

Akármerre nézek, pillantásom mindig csak a tó zöldes, inkább zöldes, mint kékes — tükrét éri.

S ha tekintetem átsuhan a hullámok taróján, látom a tó fenekén az iszapba süllyedt bölcsőt. Régimódi, szüette bölcső. Sárgás fából faragták, cifrázták, s belevésték a bűvös jelet is. (Ótágú csillag, amit egyetlen vonallal rajzolnak meg. Másképpen nincs ereje, varázsa megtörik. Azt mondják, hogy ez a jel megvédi a kisdedeket a lázálmodtól, a lidércnyomástól, s elűzi a kicsiny mellükre telepedő, félig oroszlán, félig macskaformájú, denevérszárnyú rémet.)

A tavon és a bölcsőn, hol világos, hol meg sötét ér folyik keresztül — akár a Dráva is lehetne.

Bokrok, fák, dombok, hegyek, falvak, tanyak, a táj és az emberek képét — az enyémet is — tükrözi a víz sima felszíne.

A mélyben kirajzolódó kép változik.

Rég letűnt időkben akkorára nőtt a páfrány, mint a mesebeli erdők égbenyúló faóriásai.

Így csak a gyerekek rajzolnak: a kipányvázott tehén szarva nagyobb, mint maga a jószág.

A tavasz madárdalos, a nyár búzától sárga, aratóktól hangos, szénaillatú, az őszi almazagú volt és a tél! Amint fölbredtem, ki a hóba.

Ma már nem így van.

Csak a régi rege él még. Nem királyfiról, meg királykisasszonyról szól, hanem Zala* tünderről, aki Svatnen élt. Lovasok jöttek érte lófarkas kopjakkal, görbe kardokkal, s elragadták — hét év telt el, mire hazakerült...

Nagyananyók és nagyapók még ma is róla mesélnek unokáiknak.

Zala tündér szlovén népmese alak.

Ebből a meséből tanultuk meg, mi a hűség, a szenvedés, az áldozatkészség. (Könyvet is írtak Zala tündérről, színdarabbá is földolgozták a mesét.)

Kora ősszel Svatnen össze gyűlik a környék népe, és újra meg újra végighallgatja a régi történetet.

Mintha szomjukat oltanák...

Jó óra járásnyira a falutól hatalmas kőszál mered elő a hegyoldalból. Éppen alatta lapult meg egy rozzant partizánbunker. Onnan jöttek hozzánk a partizánlányok.

És most már róluk is szól — nem mese! — ballada.

A háború utolsó telén nagy hó esett. Nagy, térdigérő hó. Kilenc falut betakart fehér leplevel. És az emberek így fohászokdaktak:

Mikor lesz már újra tavasz,
Szép zöldek a domboldalak?*

A partizánfészekhez vezető ösvényt már rég elmosta az eső, elegyengette a hó. A hegyre drótkötélvasutat vezettek föl, fát szállítanak a völgybe. Néha egy-két favágó haláláról hallunk. A fuzsinei fűrészmalomba ormóltan, nagy teherautók vastag fatörzseket vonszolnak. A nagyapók és nagyanyók teli vannak gonddal. Lekopasztják a hegyet! Mi lesz ebből? Erdőtárló!

Az emberek elfelejtették már a háborút. Ünnepnapokon motorok zúgnak, berregnek, zenegépek harsognak, kiskocsmákban pálinka meg likőr világit át a poharak üvegfalán, divatosan érzélgős, importált limonádé-slágerrek búgnak, a nők nylonba öltöznek, kesztyűjük, harisnyájuk, táskájuk csupa nylon. Nálunk is megkezdődött a nylon-korszak.

Különösen tavasszal élénk a tó környéke. Autókaravánok gördülnek az utakon, motorzúgást ver vissza a tó lükre is. A bárokból ismerős zene hangjai hullámoznak elő. „Herzlich Willkommen” és „Auf wiedersehen”. — zengik az ország egyik végétől a másikig a friss, festékszagú feliratok.

A bölcső csak akkor látható, ha a tó tükre sima. Ilyenkor a meg-megborzongó felszín alatt megéled, ringani látszik.

— Nyáron? Nem. Nem is ősszel. Jócskán benne jártunk már a télben, amikor leesett a hó. A k k o r történt. Emlékszem: nagy, nagy hó volt. S egy láb nyomán kirajzolódtott benne a bűvös jel.

És, gondoljuk csak el, a hó és benne a jel — véres volt.

Lipej benyit a kocsmába. Nem tudja, hogyan terelje magára a figyelmet, így hát nagy hangon szólal meg:

— A falu kellős közepén találkoztam... Na mit gondoltok kivel? Tonnerrel! Zord sötét, az arca. A szemében félelem.

— Ugyan mitől félne? Fuzsinen egy rakás volt náci-tisztet gyűjtöttek össze a hatóságok. Olyanokat, hogy másutt csak kulcs alatt mernék tartani őket.

Kurt mondja ezt. Egyébként már régen hallgat.

— Disznó! — tüzel Pack, és mindannyiukat félelem tölti el, mert epilepsziás rohamai voltak. (Hat óra hosszat volt

a föld alatt. Egy gránát robbanása temette be. Fején jókora lék támadt. Az élve eltemetett Packnak azóta is nyilalt a feje.) — Náci! Mindenbe beleütötte az orrát! És hogy bánt a munkásokkal, a béresekkel! — Inkább magának beszél, mint a többieknek. Tulajdonképpen hangosan gondolkodik.

— Ugyan már, olyan régen történt mindez, hogy már nem is igaz — szól közbe a kocsmárosné.

— Mi nem igaz?

— Régen? Ki lehet számítani, mikor. Mindent ki lehet ásní. És azt a taknyos kölykét is kitanította. Tizenötéves sem volt, de mőszerolni már tudott! — A sötét gondolatok szinte önmaguktól tola-

kodnak a hajdani, beteg partizán számára. S ajka akkor is mozog, amikor már elhallgat.

— Tíz éve lesz — fúzi tovább a szót Lipej. (Muszáj volt valamit mondania.)
— És most újra itt van a disznaja.

És Pack egyszerre ismét maga előtt látott mindent, úgy, ahogyan akkor történt. (Homloka mély ráncokba gyűrődött. Bal halántékán szinte világitott a mély gödör, úgy elsápadt.)

Lojzeval, a vadászó Ivánnal, Buhm Francival és Hajnzekkel állt az iskola előtt. Az épületben angolok tanyáztak. Az, amelyik az FSS-hez (Field Security Section, Intelligence Corps) tartozott, megkérdezte őket.

— Ti Tito-partizánok?

— Igen — felelt mindannyiuk nevében a nyurga Buhm. (Mindenben a családja utótt: feketeképu, nyakigláb, hirtelenmégű.) Azután fölgűrte zubbonya ujját, és megmutatta a Tommy-nak.

— Itt! Hier!... ein Loch. Ide nézz! — mutogatta átlótt karját.

— És hol lenni Jugoslawien partizánok? — kérdezősködött tovább az angol, a kezében tartott papírlapra bökdösve ujjával. — John? Endrea? Majra? Rouk? — olvasta félhangon a névsort.

Iván — vadászónak szólították a partizánok — nem tudta, mit szóljon, hát inkább hallgatott. Hajnzék és Lojze az angol mellett álltak. Belenéztek az írásba, és látták, hogy a partizánok neve mellett ott áll több náci neve is: Vrhovec polgármesteré, Tonneré (Elvitte a bűdöst, a disznó!), Rutiné, a parasztvezéré, a két Mokitz-testvére (detektívek voltak), Slatckyé és sorra a többié, akik egy követ fújtak velük.

— Az ördögbe is! — káromkodott magában Lojze. — Ugyan kitől kaphatta a névsort?

— Tonner eltűnt. Senki sem tudja, hol bújkál. Ez sincs már itt — mutatott Hajnzék a rendőrkapó nevére. A detektív a kapitulációt követő napokban halt meg.

Meleg van a kocsmában, jól esik az embernek a sör.

— Ej, ej, az a Mokitz! — csóválja fejét Lipej. — Egész életén át csak szaglászott a becsületes emberek után, és végül természetes halállal halt meg. Meglógott a golyó elől!

— Meg — sóhajtja valaki.

Mindannyian félve néznek Packra. Éppen azt magyarázza, hogy mindez, amiről itt a szót szaporítják, föltámadt, köztük él.

Lipej helyesel neki, mintha attól félne, hogy Pack összetéveszti valakivel, talán éppen Tonnerrel, s kidobja a kocsmából. S ha már összetévesztette, igaza van, ha kidobja — csak nem ül együtt mindenféle náccival? Mit lehet tudni, még golyót is kaphat így az ember a fejébe.

— Szószátyárkodás az egész — gondolja magában a kocsmárosné. — Az ember sohasem tudhatja, mi lesz. A partizánok elmentek, ez biztos. És most? Ez a félcédulás Pack mind elzavarja a vendégeimet, pedig soha sincs egy vasa sem, mindig más számlájára iszik.

— Végelgyengülésben halt meg! — szövi tovább Lipej a megkezdett gondolatot elégedetlenül.

— Mindenki meghal egyszer! — ezt már kimondja a kocsmárosné, de meg is bánja mindjárt. A férfiak közül egy sem néz rá, pillantásuk az ablakon át, a szabadba szökik.

— Nehéz dolog manapság vendéglőt tartani! Ha szól valamit az ember, baj. Ha meg hallgat, akkor az a baj! — Ezeket a gondolatokat a kocsmárosné már megtartja magának.

A cigarettafüsttől ködös kocsmaszobában csönd. A férfiak kitaratóan bámulnak az ablakra. Söröznek. Poharat egy sem használ. Nincs rá szükségük. Ha üvegből iszik az ember, nem marad a palack alján a java. A kocsmárosnének meg jól jön, nem kell mosogatnia.

— És akkor megkérdezte az angol: „Lehet megtudni, hol elásni partizánokat?”

Buhm felelt neki szigorú hangon:

— Tőlük maguktól kérdezze meg, hol vannak.

Később sem volt barátságosabb Franci:

— Szélnek eresztettek bennünket, hát most boldoguljanak maguk.

És az angol tudta, kicsoda ez a Franci. Elődjé följegyzéseiben olvasott róla: Buhm Franc, vasmunkás, partizán, háromszor sebesült, rokkant. Azt is tudta, hány százalékos: *százszázalékos!* (Az egész társaság tagja a Kommunista Pártnak.) Ezerkilencszáznegyvennégyben állt az erdőben harcolók közé. Azon az éjszakán, amikor két csendőr rátámadt, rá, a szabadságos katonára. Holt-részegnek tette magát, és szitkozódott, ahogy csak a száján kifért. Elvette

egyiktől a puskát, fejbévágta, a másikat is főbeköltintotta, aztán a két puskával — be az erdőbe! Így került a partizánok közé, a zászlóaljhoz. Minősítése: bátor, harcias, háromszor sebesült. A következő év májusában néhányadmagával megszállta a podgrádi csendőrlaktanyát, és Tito seregeinek elvonulása után is ottmaradt. Elkergette az osztrák csendőröket, akiket sergeant Brown küldött, hogy vegyék át az őrsöt. (Az angol őrmester részletes jelentésben leírta az esetet.) Buhm kinyilatkoztatta, hogy ő, meg az emberei a néppörség. Egy hét múlva azonban átadta a laktanya kulcsait, és hazament.

— Eszem ágában sincs zsandárkodni! Semmi közöm hozzájuk!

Háromszor ült már, mert megverte a csendőröket. (Veszedelmes ember!) Rokkantnyugdíjért folyamodott. Nem kapta meg, pedig odaáról is támogatták kérelmét. Minden alkalmat fölhasznált a verekedésre. Tüdőbajos. Tiltott fegyverviselésért is kapott néhány hónapot. A csendőröket fasisztáknak csúfolja.

A sergeant összeszedte elkalandozó gondolatait, és folytatta a kérdezősködést. Tört németsséggel beszélt, az igéknek csak az infinitívuszát tudta.

— Elvezetni embereimet ezekhez — bökött a náci névjegyzékére. — Ők majd megmutatni, hol eltemetni partizánok. Ti ott lenni, vigyázni, és kiásni a kamerádokat. Oké!

— Aha, azt mondta, kamerádok — állapította meg magában Pack. — Bajtársak — ismételte, és mindjárt rokonszenvesebbnek látja az angolt.

Elmentek hát az angolokkal.

Mintha csak ma történt volna, úgy látja maga előtt: a hajdani náci-polgármester letérdelt előttük, sírt, könyörgött, esdekelt.

— Semmit sem tudok! — Pocakja lötytyedt, arca ráncos, szeme karikás volt. (Ma már megint másképp van minden. A polgármester hasa ismét feszesen gömbölyű.) Akkor szlovénül rimánkodott. (Azt mondják a községházán, hogy most már csak németül beszél, szlovénül elfelejtett.)

Pack még ma is hallja, amint bizonykodott:

— Tonner, ja, der weiss und der ist leider nicht da!

Tonner valóban nem volt a faluban. Csak a napokban — tíz év múltán, miután családja meg a barátjai megüzenték, hogy hazajöhet — határozta el, hogy visszatér.

Jože Cluha
1958

Jože Cluha illusztrációját

Fuzsineről is megírták neki, hogy minden rendben van, a dolgok a szokott mederben folynak. A birtokra is visszatértek a régi emberek, olyanok, akiknek arany Parteiabzeichen-jük volt.

Este érkezett meg. Fuzsinén a fia várta. Hogy megnőtt a gyerek! A fiú öröme az apára is átragadt.

— Az én vérem — gondolta. — Nem vagyok már egyedül. Már mint a Hitlerjugend tagja a mi ügyünkért lelkesedett, sőt már korábban is. Tizenötéves lehetett akkor. — Meleg hullám futott át rajta. Össze kellett szednie magát, hogy megértse a fiú szavait. Közben megakadt tekintete az állomás mögött emelkedő dombokon. Fia észrevette a pillantást.

— Megint járhatok majd vadászni.
— Vadászni? — hökkent meg, majd nyugalmat erőltetett magára, igyekezett közömbös hangon szólni: — Persze, persze! Vadászni! — Úgy érezte, történni fog valami, de semmi sem történt. Azért, mert volt mellette valaki. A fia. Ma nem tudott volna egyedül lenni. Semmiesetre sem szabad magára maradnia ezekben a napokban! Szólni, beszélgetni kell.

— Bécsben már elintézték a dolgot. Azt mondják, minden rendben van. Kommt Zeit — Kommt Rat...

Hazaértek.

— Itt, a vendek között laktok? De miért? Hiszen megírtam, hogy ne...

— Ugyan, apa, mit számítanak ezek a parasztek, juhászok, cselédek?

— Igazad van, talán jobb itt... És hogyan gondoltad a vadászatot? — folytatta a beszélgetést, csak azért, hogy ne hallgasson.

— Nem értem, mire gondolsz, apa. — A fiú nem tudta követni apja gondolat-ugrásait.

— Nem fontos. Hagyjuk a vadászatot!

És most otthon ül. Felesége (eine Windsche) közben megöregedett. Sűrűforog körülötte, gondoskodik róla. A fiú is ott van. A férfi meg van elégedve, örül, hogy elszánta magát a hazatérésre.

— És mit mondanak majd az emberek?

— Semmit. Mit mondhatnának? Megszokják, hogy itthon vagy. Ami volt, volt. S te nem vagy bűnös, csak a parancsot teljesítetted — bátorítgatja az asszony. — Különben sem törődtek volna veled sokat, csak a vaskeresztet irigyelték tőled. Aztán, mert hát nem voltál itthon, mindenért téged vádoltak. Bemártottak.

— Kit? Engem?

— Igen. Mindent rád kentek.

A férfi elsápad, és előbb az asszonyra, aztán a fiára néz. Pillantása üres, ideges. Mintha messze, valahol távol volna, úgy hallja asszonya hangját:

— Feküdj le, fáradt vagy. Hosszú úton voltál. Most tíz éve, hogy elmentél hazulról. Ne gondold arra, ami negyvenötben történt! Felejtse el!

Gondolataiban már az erdőben jár. Vadászik. Jó vadász volt. Úgyes. Jó szerencsét! Heil Hitler! S most újra így lesz. Így?

A fiú meg az asszony nézik. Csupa remegés, feszültség a férfiben.

Mind a kettőt hátblötte. Bánditák voltak.

S most fölállnak, rejtelmes erő emeli föl őket. Ismeretlen hatalom. Mintha egy filmet visszafelé forgatnának. Most... mindjárt hátrafordulnak, és ránéznek. Órá, a vadászra, vagy a gyilkosra? S akkor mi lesz? MOST MI LESZ? Szörnyű. A férfi homlokán patakka folyik össze a verejtékcseppek. Nappal van még. A konyhában ül, de sűrű erdő veszi körül. Szorong, visszahúzódná, levegő után kapkod. Valaki hozzáér. Megragadja.

— BANDITA! — hörgi és feljajdul.

— Nein, Vater, ich bin... dein Toni — kiáltja a fiú.

Az asszony szinte elájul.

— Apám, itthon vagy! — mondja a fiú már-már sírva.

Vízrel locsolják, a homlokát nedvesítik, orvosért futnának.

— Nem! Ne hívjatok orvost, ne, ha mondom...

Elmúlt. Nincs már az erdőben. Eltűntek a fák a konyhából. Görcsösen kapaszkodik az asszonyba, a fiába:

— Mi van veled, Hans? — sóhajtja az asszony.

— Rosszul voltam... — hangja még mindig rekedt. Vízet iszik, összeszedi magát.

Az ablak nyitva áll. Elfordul tőle, ne lássa az erdőt.

— Igen. Bánditák voltak... — bizonygatja önmagának.

Háború volt. Háborúban történnek ilyen ocsmány dolgok.

— Meg kellett tennem. Muszáj volt. De hát akkor miért gyötör még mindig ez a látvány?

Nem meri bevallani önmagának sem, fél, hogy megháborodik.

Küzd a gondolat ellen, elnyomja magában a félelmet, mélyre, egészen mélyre taszítja. Előbb csak percekért harcol, azután órákért — és győz. Felesége idegcsillapítót ad be neki, levelekzteti. Kimerülten elalszik.

Így él az első napokban.

Vacsora előtt sétál a fiával.

És amikor meglátja az ötágú csillagokat, amelyeket a lelkesítő pillanatokban a fiatalság — félig még gyerekek — mázolt a falakra és kerítésekre, s azóta se lehetett eltüntetni, pedig átmeszelték már nem is egyszer, sőt több helyen az új vakolaton is átütnek a gyakorlatlan kézzel festett vonalak — az villan az eszébe, hogy ő is magán viseli a bűvös jelet, őt is megjelölték.

A sokszínű emlékek könnyörtelenül törnek be tudatába.

Azok ketten rendszeresen látogatják. Szinte már barátainak érzi őket, olyan gyakran fölkeresik. Mindig ugyanúgy állnak talpra, ugyanabból a helyzetből, ahogyan *akkor* feküdtek. (Igen, ezután már barátainak tekinti őket, s lassanként hozzájuk is szokik, hiszen semmi csunya, visszaszafító sincs rajtuk azonkívül, hogy minden alkalommal olyan furcsán föltápáskodnak és ránéznek.) *Velük* nincs baj... de mások is eljárnak hozzá. Többen. Két... három... négy, fektéből fölemelkedő nőalak, s itt van már az ötödik, az, akinek — *a mel-lén ott van a jel.*

Nem tudja már, hova nézzen. A földre szegezi hát pillantását, de a por is tele van vonalakkal, minden oda van rajzolva.

Sajnálkozik magán, mert tudja, hogy az emberek nem éreznek részvétet iránta, és biztos benne, hogy a falakra rajzolt, letörölhetetlen jelvények — büvös jelek — neki szólnak.

Szombaton is sétált a fiával.

Nem tudta, mint vélekednek róla az emberek, nem tudott a kocsmai beszélgetésről, Pack betegségéről.

Pack a kocsmában tovább szövi a megkezdett gondolat fonalát.

— Komm mit! — formedt Buhin a fasiszta polgármesterre.

A Tommy értetlenül figyelte őket. Mit tudott ő mindarról, ami ebben a faluban történt? A listára följegyzelt embereket — ha náciak voltak is — egyáltalán nem találta olyan szörnyűnek. Sírnak, rimánkodnak. Mind azt mondja, nem csinált semmit, ártatlan. Egyikük sem tudja, ki és hol temette el a megölt partizánokat. Viszont emezek, akiket a letartóztatottak legszívesebben most is banditáknak neveznének, gyűlölettel teli, sötét pillantásokkal méregetik a náciakat. Kommunisták.

— Focking. Banditák és fasiszták. Focking...

Reménytelenül zavaros az egész ügy az angol szemében. A harctéren tudta, ki az ellenség. Most? ... Fúj, ez is szol-gálat! Köpni való!

Újra elővette a listát.

— Tonner? Now... Nicht da?

Ceruzájával áthúzta Tonner nevét.

— Lapátot, ásót, csákányt a kézbe és indulás! — vezényelt Hansi, és kirugta a megszállás idején épült polgármesteri lak kapuját.

— Schweinerei so was! — sziszegte a polgármester lánya. — Verräter! Und so was will sich noch ein Kärntner nennen!...

— Und du verdammtes Fraunzimmer sei still, sonst kriegst ane und gehst auch mit! — vicsorgott Pack.

Igy szedték őket össze, és megindultak az alvég felé, a folyó iránt. Csak a házak ablakai néztek rájuk. Voltak közöttük rettegő ablakok, könnyesek is, a legtöbbön azonban mosoly csillogott. Úgy kell nekik! Ideje volt, hogy nyakonfogják őket. Hát emberek ezek? Emberek? Állatok!

A fasiszták tüstént megtalálták a helyet, ahol a partizánokat elföldelték. Pedig szüntelenül azt elgondozták, hogy nem tudják, hová temették őket.

Belevágták a földbe a csákányt, beledöfték az ásót és a lapáttal is dolgozni kezdtek. Lihegve, fujva, szepegve ástak. Egy-kettőre fehérek lettek a verejtékükre tapadó mészportól.

Ó, Pack, egy pálcát suhogtatott, Buhm kezében jókora husáng, a fején titovka volt. Arrébb, távolabb az egész csoporttól le-föl sétált a Tommy. Egy gallyal játszadozott. A sergeant lopva figyelte fölöttesét, s bosszantotta, hogy nem tudja olyan ügyesen forgatni pálcáját az ujjai között.

Pack ott állt a sírásók közvetlen közelében, és hallgatta, hogyan átkozódnak és panaszkodnak. Látta — hiszen nyilvánvaló volt —, hogy nem tetszik nekik az ügy.

— De hát büntetés ez ilyen dísznók számára? — kérdezte magától Pack, és eszébe jutott, hogyan bántak el velük annak idején Sent Peterben. Ahogy eszébe jutott, rosszul lett, elsötétedett körülötte a világ és elvágódott. A szája habzott.

Buhm és Hajnzek odafutottak hozzá. Fogták, tartották, amíg csapkodott maga körül, amíg rugdalózott. S minderről semmit sem tudott, csak később sejtett meg valamit a rája vetett részvevő pillantásokból.

— Nyavalyatörös — állapította meg az angol, és még távolabb húzódott.

Pack lassanként megnyugodott, üntudata visszatért. Együtt mentek vissza a faluba mind a hárman. Pack Hajnzekre és Buhmra támaszkodott.

Most is rosszullet kerülgeti, amint mindez eszébe jut. Hiába, nem szabad erre gondolnia.

Ez a... Tonner... itt van. Annak idején megorrontotta a bajt, elillant és most... közjük merészkedett.

— Miért ne? Ugyan mitől kellene tartania? — Kurt dühös. — Attól a két partizántól?

A kocsmárosné bőszi az beszéd, hiszen — már nem is igaz az egész,

olyan régen történt. Aztán hirtelen rá-döbben, hogy valami nem értett meg, és fél is ettől a szótól.

— Mit mondtál, milyen az arca? Zord?

— Igen, zord.

— Már tíz éve... Még több is egy-gyel!

Mindnyájan tudják. Sohasem lehet elfelejteni, ami akkor történt. Vannak élmények, amik kitörölhetetlenül tudatunkba vésődnek. Nem lehet tőlük szabadulni.

Akik maguk élték át, s azok is, akik tőlük hallották, borzadva emlé-keznek.

Átélték, mesélték...

A paraszt, aki aznap fát szállított, az útkaparó, akinek a szerszámos kam-rájába dobálták a partizánlányokat — meztelenek és halottak voltak mindnyájan.

Nem tudják levenni szemüket Pack szenvedésektől barázdált homloká-ról, Kurt sápadt arcáról, a kocsmárosnéról, akihez az embervadászok a haj-tóvadászat után betértek pálinkázni. Ezért néznek egymásra mindnyájan. Hallgatnak, nehezen lélegzenek, s mialatt Pack föl-följajdul, képek villan-nak meg agyukban, képek, amelyeket nem akarnak többé látni, jelenetek, amelyekről nem akarnak már tudni. Pedig mindannyian jól tudják:

Egy középkorú férfi élt annak idején Fuzsinén. Hans Tonner volt a neve. Senki sem tudta pontosan, hány éves volt. Mintha megállt volna fölötte az idő, s attól kezdve arcvoná-sai semmit sem változtak. Régen volt már, amikor betöltötte negyvenketedik évét, de hogy hány éves, senki sem tudta megmondani.

A villanytelepen dolgozott, és a nyil-vánosság számára ismeretlen okokból nem került ki a frontra, akkor sem, amikor legnagyobb volt a zűrzavar, s amikor már egyenruhás gyerekeket küldtek a háborúba.

Az emberek találgattak. Biztosan a helyi szervezet támasza, vagy legalább-is a községi vezetőség oszlopos tagja.

Hans apjának egy kis boltja volt a felvégen, mindent lehetett benne kapni és semmit.

— Hadd legyen könnyebb élete a gyerekeknek — mondogatta az anyja, — németet nevelek belőle.

Ettől kezdve az egész család németül beszélt, csak az apa tudott még szlové-nül, de ő is csak a pult mögött. A dom-bon lakó parasztok meg proletárasszo-nyok elégedetten mondogatták, hogy lám, lám, milyen kedves az öreg Ton-ner úr, és milyen szépen beszél szlové-nül.

A gyerek szinte magába szívta szülei szavait. Jobb életre született — sokáig élt benne ez a meggyőződés, egészen élte utolsó napjáig.

Az iskola adós maradt azzal, hogy teljesítse az öregek kívánságát, később azonban lassan megvalósult az anya vágya.

Mint diák nem vált be, mint segéd sem ígért sokat, mint villanyszerelő azonban egyre önállóbban vágott neki az életnek. Az öregek még taszítottak egyet élete hajóján, s a fiatalember tel-jes erővel, erélyes csapásokkal evezett az árral — mint a kis villanytelep üzemvezetője, később igazgatója. Mind-ebben bőkezűen támogatta a párt.

És egy napon Hans pattogó indulók harsogása közepette tűzte zubbonya uj-jára a horogkeresztes vörös karszalagot. Úgy érezte, újjászületett: egy nagy nép fia, egy nagy, hatalmas birodalom pol-gára.

A háború sem hozott számára na-gyobb megpróbáltatásokat. Ma is szíve-sen emlékezik ezekre a napokra, ábrán-dozik róla, mint az érett férfi első nagy szerelméről, akkor is, ha nem talált meghallgatásra. Hans ma is tisztában van vele, hogy őt nem utasították el.

Eljárt a gyűlésekre, gyönyörködött a zászlóerdő viharzásában, harcias dalo-kat zengett, deréksziját szorosra húzta,

Jože
Čiuh
illusztrációja

karja elzsibbadt a sok emelgetéstől, keményen csapta a sarkát, tetszett magának az uniformisban, meghallgatta a rádióban a Führer beszédeit, a fölvonulásokat a mindennapi élet részének tekintette, és úgy érezte, hogy forr, erjed körülötte minden, mint a must a hordóban.

Ha a Führer hangja mennydörgött a rádióban, Hans is mennydörgött, s a fuzsinei községházáról egymás után tűntek el mindazok, akik korábban az útját keresztelték, még akkor, amikor nem sejtették, hogy kinek az útjába állnak.

Ahogy a Führer meg volt győződve róla, hogy az egész világ reszket előtte, Tonner is így vélekedett magáról — a maga területén. És ahogy a Führer emelkedett, úgy nőtt, növekedett Hans is.

Milyen hálátlanok az emberek! Még egy ilyen tiszta lelket is képesek befeketíteni, a legszentebb eszményeket is leköpik. Apró, rosszindulatú, irigységből fakadó cselszövészekkel keserítették Hans életét. És éppen azokban a napokban, amikor minden idejüket értük áldozta.

A háború kezdetén mindennek ellenére meg volt elégedve. Csak később, amikor rájött, hogy valószínűleg élete legnagyobb baklövéését követte el azzal, hogy nem ment ki a frontra, érzett valami türelmetlenség felét, de ezt is csak akkor, amikor a nagy úgy a szakadék széléhez közeledett. A háborúból hazatérő rokkantaktól tudta meg, hogy rossz szul helyezkedett.

A falubeli szabadságos katonák (teli volt a mellük kitüntetésekkel) éppen

hogy csak nem vágták a szeme közé:

— Átkozott náci kapitány, mikor hagyod el a hajót?

Megbántan érezte magát. Maga sem tudta már, jelentkezzen-e a frontra, vagy pedig a környező falvak között kajtassa az ellenséget.

— Pszt! Feind hörnt mit!

Napról napra világosabbá vált előtte, hogy mégsem tévesztette el egészen az igazodást, mert most, amikor a háború ilyen szokatlan körülmények között folyik, jó, ha van idehaza is néhány háttározott férfi, olyanok, amilyenek önmagát is tekintette.

Azután pedig, hogy a villanytelep mögött lelőtte azt a két banditát, és megkapta a vaskeresztet, szinte megszállódott a boldogságtól. Remek két lövéssel terítette le őket, hiszen ügyes vadász volt, biztoskezü. De... valami furcsa érthetlenségbe ütközött. Az emberek olyan különösen viselkedtek, a gúnyt pedig nem bírta el.

— Hát persze, hátbalótte őket! Nem mindenki tudja ezt megtenni!

Tevze, az útkaparó, dörzsölte ezt az orra alá. Hajdan, Dolfuss idején — hivatasos katona volt s maga sem tudta miért — hol ilyen, hol meg olyan kereszt jegyében a kommunistákkal verekedett. Az évek elbántak vele, és miután a krimi félszigeten eldobta a borjút, el a puskáját is — mi a fenét kezdjen ezekkel a nehéz vackokkal? — s megvált előbb gondosan kiürített kulcsától is, egy napon hazakerült, a dombok között lapuló falvak közé. S itt beleütközött Tonnerba, aki kibújt minden háborús kellemetlenség alól. Teleitza magát bűzös répapálinkával, s csak úgy áradt belőle az ocsmány szag:

— Hátbalóni? Az is valami? Én mondom magának, mindennél könnyebb hátbalóni valakit.

Tevze egy fejjel nagyobb volt Tonnernél, és ha arra került volna a sor, még a Führert is kicsúfolja.

Most csak csipiszt mutatott vastag ujjával, és nagy hangon szólt a körülállókhoz:

— Fiúk, fogjatok le, az a vén banya meg a kölyke várja otthon. Nem tenne jól neki, ha belémkötne. Még el találom törni a nyakát.

A falubeliek ebben az esztendőben is meg voltak győződve róla, hogy vége lesz a háborúnak. Végül is igazuk lett.

A hó még koratavasszal is nagy pelyhekben hullott. Tonner, mint valami

vizsla, egész nap banditák után szaglászott. A kanyargós ösvényeken járva, szinte önmagáról is megfeledkezett.

Egy napon a községbe érkezett a tizenharmadik SS-ezred egy százada. Tisztek táncoltatták lovaikat a falu utcáin, és hívogatták a parasztlányokat, jöjjenek, megtanítják őket lovagolni.

Egy napon azonban mindenkit — a pártvezetőket is, meg a századparancsnokságot is — váratlan esemény kavart föl. A banditák röpcedulákat szórta el a faluban. Egy röplap Janč mozitulajdonos, a „kulturträger” kirakatüvege mögé került Zarah Leander és Hans Albers képe mellé. Egy másik röpiratot a csendőrlaktanya ajtájára ragasztottak (Nevetett is mindenki a kövér Kelbl csendőrmesteren!), a harmadikat pedig a podgrádi templom kapujára szegezték.

A lábnyomokon kívül, amelyek az egész környéken, Gradscencin, Kvadlyen és a dombok között keresztül-kasul vezettek, semmi nyomot sem találtak.

A falvakban szárnyra kelt a sottogva elmondott hír: — Lányok is vannak a hegyek közt. Közöttük egy bogárfekete hajú, kistermetű, fiatal leány.

— Találkoztam vele — hozták a hírt a favágók. — Milyen szépen tud beszélni! Mintha csak könyvből olvasná.

— Én is láttam őket, gyönyörűek. Egyikük — az a magas — orvosnő.

A sottogás a pártvezetők fülébe is eljutott.

— Nők is vannak köztük — csóválták a fejüket. — Banditenweiber! Flintenweiber!

— Mit csinálnál velük? — kérdezte Rutin a hájas csendőrmestert, aki a faluban nagy szakértőnek számított, ha a nőkről volt szó. Az őrmester csak hunyorgatott apró malacszemével.

— Jóformán nincs is szeme — gondolta Tonner. — Benőtte a sok háj.

— Azt majd meglátnám — csámcsogott a kövér csendőr, és gyorsan visszahúzta nyelvét a fogaik közé, mert szája sarkaiból kicsordult a nyál.

— Nem sokra mennél velük, te vén disznó — acsarkodott tovább Rutin —, ők azonban elvernék rajtad a port.

A férfiak — die Männer — a járőr-ből visszatérve pálinkáztak. A rémült paraszt az utolsó csöpp italt adta eléjük, amit arra tartogattak, hogy legyen a házban, ha valaki — neadjisten — megbetegszik.

— Csak vedeljetek — gondolta magában. A ház az erdő szélén áll, nem árt, ha egy kicsit... Meg aztán az ilyen látogatás fölér egy betegséggel.

— Csak bízd rám, elbánok én övelük, mit den Flintenweibern! — heccgett a kövér csendőr, de látszott, hogy inkább önmagát akarja meggyőzni, mint társait. — Különben is nők ezek egyáltalán? Na, majd meglátnánk. Tudomistelenem, megemlegetnék!

A tizenharmadik SS-vadászezred századának parancsnoksága — egy főhadnaggyal az élén — mindennap jelentést adott a hatásköre alá tartozó területről: Egy német vagy angol vagy ki tudja milyen egyenruhába öltözött banditát láttunk. Tegnap két bandita került a szemünk elé ótágú szovjetszillag volt a sapkájukon, revolverrel, kézi gránátokkal voltak fölfegyverkezve. Tegnapelőtt tizenöt banditáról hallottunk. Rekviráltak, toboroztak, elvágták a telefonvezetékét, sziklát gördítettek a sínekre, rálőttek a vonatra, megtiltották a favágást, és délnyugati vagy északnyugati irányban eltűntek — ki tudja hová?

Februárban történt, Tonner számtalan jóslata és rémhíre után a kotai kocsmáros lélekszakadva futott a századparancsnokságra, egyenesen a főhadnaggyhoz.

— A szikla aljában rókacsapdát állítottam. Igen, a szikla alatt. És amikor este megint odamentem, hogy megnézzem, világosságot láttam.

A századparancsnok összehívta a haditanácsot. Nem engedte meg, hogy Tonner a beszédébe vágjon, és újra meg újra bizonygassa, hogy ő — már mint Tonner — régen tudja ezt, és követelte, hogy indítsanak támadást a gyanús környék ellen.

Tonnernek volt annyi esze, hogy hallgasson, és várjon. — Majd meglátjuk, hogy s mint lesz! De abból nem eszel! Hónapok óta fáradozok, nyomozok, koslatok, s most leszédnél minden fáradozásom gyümölcsét. Azt nem! Nem vetetél, nem is aratsz.

A tiszt megérezte az ellenségeskedést, és szigorú utasítást adott, hogy mindenki pontosan teljesítse a parancsát.

— Ez nem holmiféle vadászkaland! Minden egyéni kezdeményezés csak kárára lenne a dolognak! (Közben egyre Tonnert nézte. Hogy a fészkes fenébe jutott ez a kifacsart citromhoz hasonló emberutánzat a vaskereszthez?)

— És verjék ki a fejükből, hogy nélkülünk, tapasztalt katonák nélkül bol-

dogulhatnak a banditákkal — tette hozzá.

Tonner csak nyelt egyet, de azt gondolta: Csak jártasd a szád!

A párttagok mozgósítani akarták a Landwachet. A századparancsnok kijelölte a vezetőket. Tonnert a balszárnyra osztotta be egy állványos golyószóró és egy rádióleadó készülék mellé. Sajátmagának más vezetőt választott. Valaki Kurt Slatzky erdészgyakornokot ajánlotta, a rendőrtisztviselő fiát, aki bár fiatal és erős, egészséges volt, tisztátalan vére miatt nem részesülhetett abban a megtiszteltetésben, hogy a Wehrmacht katonája lehessen. (Az anyja zsidó volt.)

— Mellettem megmutathatja a kölyök, hogy valóban olyan jól ismeri-e az erdőt, és legalább majd szint is vall. — Fel hát, munkára! — fejezte be a megbeszélést a tiszt.

Tonner önérzete súlyos sebet kapott. Később azonban megvigasztalta magát. Jobb is így, egy altiszt lesz mellette, aki nem olyan fölfuvalkodott, mint a főhadnagy. Egyáltalán, mit gondol ez a jöttment? De hagyjuk az ostobaságokat — győzte meg önmagát —, leszámolunk a banditákkal!

A Landwache nem sok kedvet mutatott a dologhoz. Senki sem lelkesedett, de hát ahhoz sem volt bátorságuk, hogy megtagadják hazafias kötelezettségük teljesítését. Lipej így gondolkozott:

— Azt már nem. Én bizony nem lövök. Aki nem öl, nem öletik meg.

Éjfél tájban a térképen megjelölt terület háromszoros gyűrű vette körül. A támadók között volt a vadászezred különlegesen kiképzett százötven SS-katonája is.

A falvakba félelem költözött. Féltek azok is, akik valamilyen kapcsolatban voltak az erdőben lappangó lányokkal, fiatalemberekkel, de azok is, akiknek semmi közük sem volt hozzá, hiszen ők is a puskacsó élé kerülhetnek, s egyformán kellemetlen, akár a partizánok, akár a katonák tartják kezükben a fegyvert. Mikor azonban a nagy garral meghirdetett hajtóvadászat kezdetén semmi sem történt, az emberek megnyugodtak.

A partizáncsoport tudott róla, hogy támadás készül ellenük. Már vagy tíz napja hallottak erről a tervről. Aztán nem történt semmi. Azt, hogy a kotai kocsmáros észrevette mécsesük fényét, és beárulta őket, nem is sejtették. Reggel, amikor észrevették a főhadnagy

csoportját, óvatosságból kitértek előlük. két tisztásan kellett áthaladniuk.

A második tisztás fölött állt lesben az a csoport, amelyet Tonner vezetett.

Tonner csupa izgalom volt. Be akarta bizonyítani, hogy nemcsak az ellenség hátába tud lőni, tud ő is úgy harcolni, mint a frontkatonák. Hiszen ez is harc-tér; még veszedelmesebb, mint ahogy gondolják. Miután a tisztás szélére vezette csoportját, türelmetlenül fürkészte a cserjést. Egész lényében átalakult. Nyomot kereső vadászkutya volt, ragadozómadár, amely áldozatára les, hiéna, amely hörögve, morogva harap, tép, marcangol mindent, amihez csak foga hozzáér.

Amikor észrevette az erdőből a tisztásra lépő partizánokat: Johnt, Bredát, Mirát, Endreát — az altiszt alig tudta megfékezni.

Alighogy a kis csoport a tisztás közepére érkezett, kattogni kezdett a géppuska. A másik is, a harmadik is kelepelni kezdett. Roham! A körülzárt partizánok elvágódtak a hóban. Néhányukat lekaszálták az első géppuska-sorozatok, a többiek azonban viszonozták a tüzet, és harcolva húzódtak vissza a nagy hóban.

Tonner nem törődött a golyók süvítésével, nem látott, nem hallott.

Géppuska-sorozatok, magános puskák dörrénései, gránátrobbanások...

A kézigránatok a partizánnök keblén robbantak. Magukhoz szorították az érdes gránátot, úgy, ahogy már régen elhatározták. (Sokszor beszéltek erről. Ha arra kerül a sor, — mondogatták —, akkor...)

Néhány golyót küldtek támadójuk felé — amíg volt lőszerük. Aztán... szinte maguktól csavarodtak le a kézigránatok biztosítófejei. Magukhoz, keblükhöz ölelték a hideg acélkörtéket, úgy, ahogy a gyereküket ölelték volna magukhoz, akit már sohasem szülhetnek meg.

A robbanás hóval, tüzrel, vérral kevert felhőben a magasba dobta őket.

Az altiszt és a katonák megtorpantak. Ezek a furcsa lányok az utolsó pillanataikat élték. A robbanás a levegőbe lendítette őket, s úgy látszott, mintha úsznának... valahova, fölfelé emelkedtek, az ismeretlenbe — véresen, híven önmagukhoz, szenvedőn. És így, a levegőben lebegve maradtak meg mindenki emlékezetében. Ezt a képet őrizte meg róluk mindenki, aki csak látta őket, s azok is, akik később hallottak róluk, hűségükről, szenvedésükről, áldozatukról.

Így emlékezik rájuk Kurt is, Lipej is és az üldözők mindnyájan.

Tonner azonban egyik holttestől a másikhoz futott, a még élő, haldokló lányokhoz, és egyre üvöltött:

— Flintenweiber! Flintenweiber!

A minden oldalról odatóduló férfiak megdermedtek. Azokat, akik a legközelebb álltak, rosszsullét fogta el, hányinger környékezte. Kurt szagatatlan lélegzett, és azt sem tudta kimondani, hogy: Schwein, a szó valahol a torkában rekedt.

Még magukhoz sem tértek a meglepetéstől, Tonner egymásután a hóban heverő leánytestekbe mártotta hosszú vadászkését, és a legtermesebb partizánlány mellén vörös virágként kinyílt az ötágú csillag — a bűvös jel! — s csak ekkor érezték, milyen hideg van. A szél mint valami jeges tör, a csontokig hatolt. A véresmellű lány keble fehér volt, mint a tészta, és aki látta, meg volt róla győződve, hogy Tonner keze nem tud elszakadni tőle, egyre gyúrta, gyömöszölte.

Tonner úgy érezte, hogy tésztát gyúr, amely kel, dagad a keze alatt. Üveges tekintettel meredt az egyre fehéredő két kebelre, majd kését a még puha bőrbe törölte.

— Úgysem lesz már rá szükséged, Flintenweib!

Ezután összekötözték a megölt banditák lábait, és szánkóra rakták őket. A paraszt, aki réműletében még keresztet vetni sem merészelt, elvontatta szörnnyű terhét az útkaparó házáig.

A nagy vadászat részvevői a kocsmában gyűltek össze, és még késő éjszaka is hangzott az ének. Tonner volt a nap hőse. Zord, kifürkészhetetlen arccal ült a mulatózók között.

Kurt erdészgyakornok ezen az éjszakan víz ízét érezte a pálinkának. Semmi ereje sem volt. Hiába itta.

Három nap múltán a banditákat titokban eltemették valahol a Dráva partján.

Hol? Akkor még Pack sem tudta, pedig ő volt a partizánok hírvivője, azon az estén azonban, amikor a gyűrű bezárt, nem volt a bunkerben.

Itt véget érnek az emlékek.

Pack fölhördült. Ahányan csak voltak, körülfozták.

— Rájött! — kiáltották. — Tartstátok! Fogd szorosan! Vize!

— Szegény nyomorult! — sóhajtott a kocsmárosné. — Csak megbetegíti magát. De hát miért kell ilyen dolgokra gondolnia?

Most, hogy — vagy tíz esztendő múltán — újra meg újra hallom Zala tündér meséjét, s hallgatom, hogy szenvedett, milyen nagy áldozatot hozott, milyen hű volt, eszembe jutnak a partizánlányok — lehet, hogy Mirának, Endreának, Majdának és ki tudja még hogyan hívják őket.

Én — magamban — jól tudom, milyen hűségesek voltak, mit szenvedtek, mit áldoztak föl, de lehet, hogy manapság már akad valaki, akinek az egész érthetetlennek tűnik föl, mert hiszen olyan rég történt, hogy — talán már nem is igaz.

Azt is tudom, hogy Zala tündér elvitte őket a maga országába, a mi emlékezetünkbe, és így mindig találkozom velük. Én megvagyok valahogy, mert valószínű, hogy annak idején az én bölcsőmbé is belevésték a bűvös jelet — és ez a jel balzsam a fiatal szívekre, ha azonban valaki rosszra használja föl, magára szabadítja a rémet.

Bodrits István fordítása

